

ΤΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΝ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Δὲν ἀνήκω εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐκ συστήματος θρηγούντων τὰ περασμένα. Ἄπ' ἐναντίας φραγῶ ὅτι ἐν συνόλῳ προοδεύει ὁ κόσμος καὶ εὐχάλως παραδέχομαι ὅτι τὰ τῆς σήμερον εἶνε καλλίτερα ἀπὸ τὰ τῆς χθές, μέγα δὲ μέρος τῆς τῶν ἡλικιωμένων κατὰ τοῦ ἐνεστώτος δυσαρσκειᾶς ἀποδίδω εἰς τὴν ἔμφυτον δυσκολίαν, μετὰ τῆς ὁποίας ἀπομυθάνει ὁ ἄνθρωπος τὰς παλαιὰς συνηθείας του. Καὶ ὅμως ὁμολογῶ ὅτι ὡς πρὸς τὰ τοῦ ἐνταφιασμοῦ τῶν κεκοιμημένων, λυποῦμαι ὅτι μετεβλήθησαν τὰ παλαιὰ μας ἔθιμα. Ἄλλοτε οἱ ἀποθιώσαντες ἀνεπαύοντο εἰς τὸν αὐλόγυρον τῆς ἐκκλησίας, ἢ καὶ ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς, ὅπου ζῶντες ἐλειτουροῦντο οἱ ἀγαπήσαντες αὐτοὺς συγγενεῖς καὶ φίλοι ἔβλεπον τοὺς τάφους των καθ' ἑκάστην, ἢ ἅπαξ τοῦλάχιστον τῆς ἐβδομάδος ὁ χωρισμὸς τοῦ θανάτου δὲν ἐγένετο διὰ τοῦτο ὀλιγώτερον πικρὸς, ἀλλ' ὅμως ἐφαίνετο κάπως μετριαζομένη ἢ μεταξὺ ζώντων καὶ νεκρῶν ἀπόστασις. Σήμερον ζῶμεν μακρὰν τῶν ἀποθανόντων, δὲν βλέπομεν καθ' ἡμέραν τὰς πλάκας ὑπὸ τὰς ὁποίας ἀναπαύονται, δὲν ἐκκλησιαζόμεθα ἐν μέσῳ τῆς ἀτμοσφαιρας, ἥτις τοὺς περικαλύπτει, δὲν τοὺς ἔχομεν παραστάτας ἀφώνους καὶ ἀοράτους εἰς πάσας τοῦ βίου ἡμῶν τὰς περιπετείας, δὲν συνεννοῦμεν προσευχόμενοι τὴν εὐωδίαν τοῦ μοσχολιθάνου μετὰ τὴν μνήμην τῆς ψυχῆς των. Σήμερον τοὺς ἐξοριζόμεν μακρὰν τῶν ἐστιῶν των, τοὺς περικλειόμεν μεμονωμένους ἐντὸς ἀποκεντρῶν περιβόλων, καὶ τοὺς παραιτοῦμεν ἐκεῖ. Σήμερον εἶνε ἀληθῆς χωρισμὸς ὁ θάνατος.

Τοιαῦτα ἐσκέπτομην ἀνερχόμενος προχθὲς τὴν πένθιμον δενδροστοιχίαν, ἥτις ἀπὸ τῆς παρὰ τὴν Καλλιόρρον γεφύρας ἄγει εἰς τὸ κοιμητήριον τῶν νέων Ἀθηναίων. Ἀληθῶς καὶ τῶν ἀρχαίων οἱ τάφοι ἔκειντο ἔξω τῶν πόλεων, ἢ δὲ ὑγιεινῇ ἐπιβάλλει τὸ μέτρον τοῦτο καὶ ὀφείλομεν νὰ μεριμνῶμεν ὑπὲρ τῶν ζώντων περισσότερον ἢ ὑπὲρ τῶν θενόντων. Ἀληθῶς τοῖς ἀνεγείρομεν μνημεῖα μεγαλοπρεπῆ καὶ κοσμοῦμεν διὰ κυπαρίσσων καὶ ἰτεῶν τὰς νεκροπόλεις μας. Ἄλλ' ὅμως εὐσεβέστερα ἢ χριστιανικῆ τῶν πατέρων μας συνηθεία. Ἐκεῖνοι ἔζων πλησίον τῶν νεκρῶν των. Ἡμεῖς τοὺς συνοδεύομεν μετὰ μόχθου εἰς τὸ ἀπομεικρυσμένον των ἀναπαυτήριον, τοὺς ἀποχωρίζομεθα ἐκεῖ, τοὺς ἀποχαιρετοῦμεν καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον τοὺς λησμονοῦμεν.

Τοὺς λησμονοῦμεν τῷ ὄντι; Ὁχι. Διότι εἶδον καὶ ἄνθη νωπὰ ἐπὶ τάφων πρὸ ἐτῶν κλεισθέντων διότι εἶδον δύο γυναῖκας, μητέρα καὶ κόρην, πορευομένας ἐν σιωπῇ ὑπὸ τὴν σιάν των κυπαρίσσων, καὶ ἤκουσα μακρόθεν ἀναγινώσκοντα νεκρωσίμους προσευχὰς τὸν ἱερέα ὅστις τὰς συνώ-

δευε· διότι εἶδον κόλλυθα προσφερόμενα ἀπὸ χεῖρας ἄλλης γυναικὸς εἰς τὰς χεῖρας ἄλλου ἱερέως. Ὁχι, δὲν τοὺς λησμονοῦμεν. Ἄλλὰ — διατί νὰ τὸ ἀποκρύψωμεν; Ἡ παρούσα κατάστασις τοῦ Νεκροταφείου δὲν μαρτυρεῖ πολλὴν ἐκ μέρους τῶν ζώντων εὐσέβειαν πρὸς τοὺς κεκοιμημένους. Καταλαμβάνεται δὲ ὑπὸ διττοῦ χισθήματος μελαγχολίας ὁ προσπαθῶν νὰ ἀνεύρῃ μνημεῖα προσφιλῆ ἐν μέσῳ τῶν παρημελημένων ἐκείνων δενδροφυτειῶν. Διατί τοῦτο;

Ἡ θεὰ τοῦ Κοιμητηρίου ἐνθυμίζει τὴν πόλιν αὐτὴν τῶν Ἀθηναίων. Αἱ Ἀθηναῖοι ἔχουσιν ὁδοὺς εὐρείας, πεζοδρόμια μαρμαρόστρωτα, οἰκοδομὰς μεγαλοπρεπεῖς τὰ πάντα καλὰ, ἀλλ' ὅμως ἐλλείπει τι τὸ ὁποῖον δύσκολον νὰ ὀρισθῆ διὰ μιᾶς καὶ μόνης λέξεως, ἐκτὸς ἐὰν προσφύγῃ τις εἰς τὴν λέξιν: περιποίησις. Οὕτω καὶ τὸ νεκροταφεῖον αἱ κυπαρίσσοι του εἶνε πυκναὶ καὶ σκιεραι, αἱ χωρίζουσαι τοὺς τάφους δενδροστοιχίαι ἐχαράχθησαν ἀνεκαθεν κανονικῶς, — ὑπὸ τὸ φύλλωμα τῶν δένδρων ἀπαστράπτουσι μαρμάρινα μνημεῖα καὶ ἀνάγλυφα καὶ προτομαί, — τὰ πάντα ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῷ ὅπως κατάστῃ ἀληθῶς ὠραῖον καὶ εὐπρεπές, ἐλλείπει ὅμως περιποίησις. Ἀκανθαὶ καὶ τρίβολοι περικυκλοῦσιν ἢ καὶ καλύπτουσι τὰ μνήματα, ράκη παντοειδῆ ἢ καὶ ἀσχημιζουσι τὰς ἀσάρωτους μεταξὺ τῶν τάφων ἀτραπούς, ἐδῶ βλέπει πλάκα παρεκκλίνουσαν τῆς ὀριζοντείου γραμμῆς ἕνεκα μὴ ἐγκαίρου ἐπισκευῆς, ἐκεῖ ἄλλου θολωτοῦ μνημείου ἢ ὀπῆ ἐξετοπίσθη καὶ φαίνεται διὰ τοῦ ἀνοικτοῦ χάσματος τοῦ ὑπογείου τάφου τὸ σκότος.

Περιττὸν νὰ ζητήσῃ τις ἐν τῷ νεκροταφείῳ ἐπιστάτην ὑπεύθυνον διὰ ταῦτα, ἐὰν δὲ τὸν εὕρῃ, ἄδικον νὰ τὸν αἰτιασθῆ. Ὁ δυστυχῆς δὲν πταίει αὐτός. Ὅσα καὶ ἂν ὑποτεθῆ ἀρμόδιος διὰ τὴν θέσιν του, τί νὰ πράξῃ ἄνευ ὑπαλλήλων, ἄνευ ἐργατῶν ἐπαρκῶν; Πῶς διὰ τῶν δύο μόνων κηπουρῶν του νὰ ἐκρίζωσῃ τὰς ἀκάνθας ὅλας καὶ νὰ συλλέξῃ πάντα τὰ ράκη; Πῶς νὰ φέρῃ τὴν εὐθύνην τῶν γινομένων, ὅτε τὰ πάντα γίνονται ἐργολαθικῶς, μέχρι καὶ τῆς σκαφῆς αὐτῆς τῶν λάκκων, τῆς δὲ ἐργολαθίας ἢ συνομολόγησις δὲν ὑπάγεται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν του;

Ἄλλ' ἄς εἰμεθα δίκαιοι. Ἴσως ἡ παρούσα ἀθλιότης εἶνε πρόσκαιρος μόνον συνέπεια τῆς μεταβατικῆς περιόδου, τὴν ὁποίαν τὸ Νεκροταφεῖον διέρχεται ἤδη καὶ αὐτό. Ἐνεκα τῆς αὐξήσεως τῆς πρωτευούσης ἐδέησε νὰ ἐπεκταθῶσι καὶ αἱ νεκροπόλεις τῆς, ἀλλ' ἐνταῦθα ἡ ἐπέκτασις δὲν συνετελέσθη εἰσέτι. Ὁ τοῖχος ὁ μέλλων νὰ περικλείσῃ ὀλόκληρον τὸ κοιμητήριον κτίζεται, ἀλλ' εἰσέτι δὲν ἐτελείωσε. Ἀτοχῶς δὲ ἐκρημίσθη ὁ παλαιὸς τοῖχος πρὶν ἢ ἀνεγερθῆ ὁ νέος, ὥστε ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ νεκροταφεῖον μένει ἀπροφύλακτον, οὐδ' εἶνε ἡ πύλη του ἢ μόνη εἰς αὐτό

εἴσοδος. Δὲν εἰσῆλθε βεβαίως διὰ τῆς πύλης ὁ κύων, τὸν ὁποῖον εἶδον ἀκολουθοῦντα τὸν κύριον τοῦ ἐν μέσῳ τῶν τάφων, οὔτε ὁ ὄνος ὅστις ἔβασκεν ἡσύχως ἐπὶ τοῦ ὑψώματος παρὰ τὸ μνήμα ἐξόχου πολιτικοῦ. Αἱ φορτηγοὶ ὅμως ἀμαξαί, αἱ φέρουσαι τὰ πρὸς οικοδομὴν τοῦ τοίχου ὑλικόν, εἰσέρχονται διὰ τῆς πύλης καὶ ἀποτελοῦσιν ἀδιабάτους τὰς δενδροστοιχίας διὰ τῶν ὁποίων διαβιβάζουσι εἰς τὸν πρὸς ὄνον τὸ βαρὺ φορτίον των.

Ταῦτα ὅμως πάντα εἶναι προσωρινά. Θὰ κτισθῆ ἐπὶ τέλους ὁ βραδέως ἀνεγειρόμενος τοίχος, θὰ περικλεισθῆ τὸ νεκροταφεῖον, θὰ διορθωθῶσι τὰ κακῶς ἤδη ἔχοντα, ἴσως δὲ διορισθῆ καὶ ἐπιστάτης ἔχων τὴν ἀπαιτουμένην βαρῦτητα καὶ μάθησιν καὶ θέλησιν καὶ δύναμιν, ὅπως ἀναλάβῃ ἀποτελεσματικῶς τὴν διοίκησιν του. Ἴσως πρὸς συντήρησιν τοῦ κοιμητηρίου ὀρισθῶσιν οἱ πόροι τοῦ αὐτοῦ, οἵτινες καλῶς διαχειριζόμενοι θὰ ἦναι βεβαίως ἐπαρκεῖς πρὸς τοῦτο. Τότε τὰ πάντα διὰ μιᾶς θὰ μεταβάλωσιν ὄψιν. Αἱ νέαι δενδροστοιχίαι τοῦ προσαρτηθέντος χώρου θὰ γίνωσι καὶ αὗται ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν σκιεραὶ ὡς καὶ αἱ παλαιαί, αἱ ἀτραποὶ καθαριζόμεναι θὰ φαίνονται εὐρύτεραι καὶ κανονικώτεραι, αἱ ἀκάνθαι καὶ τὰ ράκη θὰ ἐκλείψωσι, τὰ μαρμάρινα μνημεῖα θὰ ἀπαστράπτωσιν ὑπὸ τὸ φύλλωμα τῶν δένδρων, αἱ πλάκες θὰ ἦναι ὀριζόντιοι, αἱ ἀνοικταὶ ὀπαὶ θὰ κλεισθῶσι, ἄνθη θὰ στολιζῶσι τοὺς τάφους, οἱ κηπουροὶ τοῦ νεκροταφείου θὰ τὰ φυτεύωσι καὶ θὰ τὰ περιποιῶνται ἀντὶ ὠρισμένης ἀμοιβῆς, προθύμως πληρωνομένης ὑπὸ τῶν ἀγαπώντων τὴν μνήμην τῶν νεκρῶν των, παρὰ δὲ τὴν πύλην τοῦ νεκροταφείου θὰ ὑπάρχῃ γραφεῖον καὶ ἐν αὐτῷ βιβλία τακτικὰ περιέχοντα κατὰ τμήματα τὴν καταγραφήν τῶν τάφων, ὑπάλληλοι δὲ εὐπρεπεῖς καὶ εὐγενεῖς θὰ δύνανται ἄνευ χρονοτριβῆς νὰ πληροφορήσωσι τὸν ἐπισκεπτόμενον τὸ κοιμητήριον ποῦ κεῖνται οἱ τάφοι τοὺς ὁποίους ἐπιθυμεῖ νὰ ἴδῃ.

Καὶ θ' αὐξήνη ὁσημέραι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπισκεπτομένων αὐτοῦ. Δὲν θὰ ἔρχονται μόνοι οἱ τάφον γνωστὸν καὶ προσφιλῆ ἀναζητοῦντες. Τὸ νεκροταφεῖον τοῦτο εἶναι ἀπὸ τοῦδε καὶ προῦρισται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον νὰ καταστῇ τὸ Πάνθειον, οὕτως εἰπεῖν, τῆς νέας Ἑλλάδος. Πρὸ πόσων ἐπιθυμιῶν ἐπιγραφῶν ἀποκαλύπτει μετὰ σεβασμοῦ τις ἀπὸ τοῦδε τὴν κεφαλὴν! Πόσα ὀνόματα κλεινά, τιμῶντα τὴν πατρίδα, εἶναι ἀπὸ τοῦδε κεχαραγμένα ἐπὶ μαρμάρου, ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν πενθίμων ἐκεῖ κυπαρίσσω. Οὐδ' εἶναι τὰ ἐνδοξα ταῦτα ὀνόματα τὰ μόνα ἄτινα συγκινοῦν τὸν Ἕλληνα, τὸν μετὰ μακρὰν ἀπουσίαν ἐπισκεπτόμενον τὸ πέραν τοῦ Ἰλισσοῦ νεκροταφείου. Ἀνά εκαστον βῆμα βλέπει τάφους γνωστῶν του καὶ φίλων, καὶ τοὺς ἐνθυμεῖται ζώντας καὶ ἀναγινώσκει τῶρα τὸ ὄνομά των ἐπὶ τοῦ λίθου ἢ βλέπει τὴν

προτομὴν των ἐπὶ στήλης ἐπιθυμίου. Καὶ παρῆκει τάφος ταπεινὸς ξένου μακρὰν τῆς πατρίδος ἀποθανόντος, τάφος φέρον ὄνομα ἄγνωστον εἰς ξένην γλῶσσαν χαραχθέν, τοῦ φέρι εἰς τὴν φαντασίαν μητέρα ἢ σύζυγον ἢ ἀδελφὴν, θρηνοῦσαν μακρὰν εἰς χώραν ξένην τὸν ἀγαπητὸν νεκρὸν, τοῦ ὁποίου τὰ θλέφαρα δὲν ἐκάλυψεν ἡ χεὶρ τῆς, τοῦ ὁποίου τὸ μνήμα δὲν δύναται νὰ κοσμήσῃ με ἄνθη αὐτή.

Ἄληθῶς πάντα τὰ ἐν τῷ νεκροταφείῳ μνημεῖα δὲν προκαλοῦσι σκέψεις τοιαύτας. Ὑπάρχουσι καὶ τινὰ τῶν ὁποίων ἡ θεὰ προκαλεῖ τὸ μεῖδιωμα. Ἄλλὰ τοιαύτη ἡ ἀνθρωπότης. Αἱ ἀδυναμίαι τῶν ζώντων βαρύνουσιν ἐνίοτε τοὺς νεκρούς. Δὲν μέφομαι τοὺς ἀνεγειρόντας πολυτελεῖ μαυσιωλεῖα εἰς μνήμην νεκρῶν προσφιλῶν ἄλλ' ἀσήμεν. Ἀπ' ἐναντίας οὕτω πλουτίζεται καὶ στολιζεται τὸ Κοιμητήριον, παρέχεται δὲ καὶ ἐργασία εἰς τοὺς γλύπτας ἡμῶν, ἡ μόνη ἴσως ἥτις ὑποτρέφει ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν ὠραίαν ταύτην τέχνην προπαρσκευάζει δὲ διὰ τὸ μέλλον νέαν σχολὴν Ἑλληνικῆς γλυπτικῆς. Τὸ κατ' ἐμὲ προκρίνω ἀπλήν ἐκ μαρμάρου πλάκα ἢ ἀναγλυφα καὶ ἀνδριάντας. Ἄλλ' ἢ πρὸς ἐπίδειξιν τάσις εἶναι κοινὸν τῶν ἀνθρώπων χαρακτηριστικόν, δὲν εἶναι Ἑλληνικὸν ἀποκλειστικῶς ἐλάττωμα.

Τὸ ἰδίως χαρακτηρίζον τὸν καθ' ἡμᾶς Ἕλληνα εἶναι ἡ εἰς πάντα οὐχὶ ὅμως πάντοτε ἐπιτυχῆς ἀπομιμήσις τῆς ἀρχαιότητος. Καὶ ἀλλαχοῦ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος βλέπει τις εἰς τὰ νεκροταφεῖα στήλας φερούσας προτομὰς ἀνθρώπων, τῶν ὁποίων μόνον οἱ περὶ αὐτοὺς ἐγνώρισαν τὴν ὑπαρξίν, καὶ ἀλλαχοῦ βλέπει ἐπιγραφὰς πομπωδῶς ἐξυμνουσας ἀρετὰς οὐδαμῶς ἐνδιαφερούσας τοὺς συγχρόνους καὶ ἔτι ὀλιγώτερον τοὺς μεταγενεστέρους. Οὐδαμῶς ὅμως βλέπει ὅσον ἐνταῦθα τὴν μέχρι παρωδίας προσκόλλησιν εἰς τὰ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ὅποιαν σημασίαν ἔχουσιν ἐπὶ τάφων χριστιανικῶν ἀναγλυφα παριστῶντα σκηνὰς ἀποχαιρετισμοῦ, καὶ φραγχοφορεμένους Ἀθηναίους τείνοντας τὴν δεξιάν εἰς τὴν σύζυγον αὐτῶν καθημένην ἢ μαλθακῶς ἀνακλινομένην; Πρὸς τί αἱ εἰς ἰάμβους ἢ ἐξαμέτρους κλασικαὶ ἐπιγραφαί; Ἐννοοῦσιν ἄρα γε αὐτὰς οἱ συγγενεῖς οἱ μετὰ τεθλιμμένων ὀφθαλμῶν προσπαθοῦντες νὰ τὰς ἀναγνώσωσι; Τὰς ἐννοεῖ ἄνευ λεξικοῦ ὁ διαβάτης χάριν τοῦ ὁποίου ἐχαράχθησαν;

Ἡ πρὸς τὸ ἀρχαίειν τάσις αὕτη ἄγει ἐνίοτε εἰς ἀληθῶς γελοῖα ἀποτελέσματα. Οὕτως ἀφελῆς ἑλληνιστῆς ἐχάραξεν ἐπὶ τάφου τὴν ἐξῆς σύντομον ἐπιγραφὴν: ΕΝΘΔΑΙ ΚΕΙΤΕ ΜΑΡΙΑ . . . ΓΕΝΙΘΕΙΣ 18.. ΑΠΟΒΙΟΣ 18.. ΜΕΙΝΙ κτλ.

Ὑπάρχουσι καὶ τάφοι, ὀλίγιστοι εὐτυχῶς, φέροντες Γαλλικὴν ἐπιγραφὴν. Τὴν πρώτην αὐτῶν ἐξέλαβον κατ' ἀρχὰς ὡς καλύπτουσαν Γάλλου ὀστά: Ci-git. Ἄλλ' ἦτο προφανῶς Ἕλληνας τά-

φος, μολοντί προσετέθη πρὸς ἔνδειξιν εὐγενείας τὸ δε μεταξὺ τοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ ἐπωνύμου. Ἀμφότερα ἀρσενικοῦ γένους, ἀλλ' ἡ ἐπιγραφὴ ἐξήκολούθει: πῆε, ὡσεὶ ἐπρόκειτο περὶ γυναικός. Πᾶσαν ἀμφιβολίαν διέλυσε τὸ ἐν τέλει τῆς Γαλλικῆς ἐπιγραφῆς Ἑλληνιστὶ χαραχθὲν ὄνομα τοῦ τεθνεώτος. Παρέκει, ἐπὶ μνημείου πολυτελεστέρου, ἐπιγραφὴ Γαλλικὴ ἐπίσης ἀναμνηστικὴ τὸ ὄνομα τῆς ἀποδημησάσης. Διατί γαλλιστί; Διὰ τὸν αὐτὸν ἴσως λόγον, διὰ τὸν ὅποιον ἐν τῇ πρώτευούσῃ τῆς Ἑλλάδος τυποῦνται γαλλιστὶ τὰ ἐπίσκεπτήρια καὶ γράφονται γαλλιστὶ αἱ προσκλήσεις.

Ἐπάρχουσιν ὅμως καὶ πολλαὶ ἐπιγραφαὶ εἰς γλῶσσαν προσιτὴν καὶ ὑπὸ καλάμου ἀληθῶς συγκεκινημένου γραφεῖσαι. Ἐπάρχουσι μνήματα ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐχαραχθησαν ρητὰ ἐκ τῶν Γραφῶν προσφυῶς καὶ ἀρμοδίως σταχυολογηθέντα. Ἐπὶ ἐνός δὲ τάφου ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐτάφη θυγάτηρ νεαρὰ πρὶν ἢ ἐναποτεθῆ ἐντὸς αὐτοῦ καὶ τοῦ γέροντος πατρός της τὸ λείψανον, ἐτόλμησεν ὁ ποιητὴς νὰ ἐπιγράψῃ εἰς γλῶσσαν ἀπλῆν, εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς καρδίας, τὸ ἐπόμενον ὠραῖον τετράστιχον:

Ἦῦρ' ὁ ἀνθὸς τὸν κλῶνὸν τοῦ χι' ὁ κλῶνος τὸν ἀνθὸν τοῦ.

Οὔτ' ὁ πατέρας μοναχός, οὔτε ἡ κόρη μόνη.

Ἐχει καθέννας σύντροφο τὸν ἄλλο· ἴσ' ὁ πλεῦρόν του.

Ἄ. Χάρος τοὺς ξεχώρισε, τὸ μνήμα τοὺς ἐνόησε.

Οὐδεμίαν τῶν πολλῶν κλασικῶν ἐπιγραφῶν ἀνέγνωσα μετὰ τσαύτης προσοχῆς καὶ οὐδεμίαν ἔλαβον τὸν κόπον νὰ ἀντιγράψω. Πταίω ἄρα γε ἐγώ, ἢ οἱ γράψαντες αὐτάς;

Δ. ΒΙΚΕΛΑΣ.

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΟΝΕΙΡΟΥ

Πόσον κατηρφεῖς εἶνε αἱ οἰκίαι, αἱ ὑπὸ τὴν στέγῃ των κρύπτουσαι βαθύν τινα πόνον καὶ δάκρυα ἐν σιγῇ χεόμενα, πόσον δὲ φαιδραὶ αἱ ἀφυπνιζόμεναι πλήρεις τοῦ θορύβου τῆς ζωῆς, καί, ὅτε ἀνοίγουσι τὰ παραθυρόφυλλά των τὴν πρῶϊαν, δεικνύουσαι εἰς τὰς πρώτας τοῦ ἡλίου ἀκτῖνας μειδιῶσας μορφὰς καὶ ἐπὶ νυσταλέων ἔτι ὀφθαλμῶν ὑπόλοιπὸν τι τοῦ ἠδέος τῆς νυκτὸς ὄνειρου!

Οὐδεμίαν οἰκίαν ἐν Πλάκᾳ ἦτο βεβαίως φαιδρότερη ἐκείνης, ἐν ἣ μετὰ τινὰς ἡμέρας ἐπρόκειτο νὰ ἀρραβωνισθῇ ἡ μεγάλη ἀδελφή.

Ἄραβων δὲ οὗτος καθίστα συγχρόνως τέσσαρας ὑπάρξεις εὐτυχεῖς, διότι ἐξεπλήρου τεσσάρων καρδιῶν τοὺς πόθους.

Καὶ πρῶτον ἡ ἐρρυτιδωμένη μορφή τῆς ἐξοικοντούτιδος μητρὸς ἠκτινοβόλει, διότι πρὶν ὁ θάνατος κλείσῃ τὰ βλέφαρά της θὰ προσθάσῃ ν' ἀσπασθῇ τὰ στέφανα τῶν δύο θυγατέρων της. Ἄλλ' εἶνε ἀνέκφραστον ὅτι αἰσθάνεται ἡ ταλαίπωρος Σοφία, ἡ μεγάλη ἀδελφή. Ὁ ἀρρα-

βωνισθῆ! Ἐπὶ τέλους ἡ εὐτυχία ἦλθε νὰ κρούσῃ καὶ τὴν λησμονημένην θύραν των, ἡ εὐτυχία ἐκείνη, ἣτις, ὅταν δὲν μᾶς ἐνθυμῆται καὶ τρέχῃ πρὸς τοὺς ἄλλους, εἶνε ἀποτρόπαιος. Ὡ! ἔληξε πλέον τὸ ἀνεκδιήγητον ἐκεῖνο μαρτύριον ἐπὶ δώδεκα, δέκα πέντε ἔτη ὅλας τὰς φίλας της, ὅλας τὰς γνωστας της, τὰς εἶδε κτισάσας τὴν συζυγικὴν των φωλεὰν μετὰ τινος ἀγαπητοῦ ὄντος μικρὰ κοράσια, τὰ ὅποια νεᾶνις αὕτη ἐθώπευσεν ἢ ἐπέπληξεν εἶνε μητέρες τώρα καὶ μόνον δι' αὐτὴν δὲν εὐρίσκετο ἐν τῷ κόσμῳ στόμα τι νὰ ψιθυρίσῃ δύο λέξεις ἔρωτος, ἀγκάλῃ τις νὰ τῇ ἀνοιχθῇ, νὰ τὴν ἐγκλείσῃ, νὰ τὴν παραλάβῃ, ν' ἀπέλθουν εἰς γωνίαν τινά, νὰ ζήσουν ἄγνωστοι, εὐτυχεῖς. Ὡποῖον πλοῦτον ἀνεκμετάλλευτον ἔρωτος αἰσθάνεται ἐντὸς της, καὶ πόσον τὴν πνίγει ἡ στοργὴ αὐτῆ ἢ ἀνευ διεξόδου, ἣν ἀπεθησαύρισεν ὅπως διαχύσῃ εἰς σύζυγον, εἰς τέκνα, πολλὰ τέκνα! Ἀλλὰ, τέλος πάντων τώρα ἀρραβωνίζεται. Καὶ δὲν ἀγνοεῖ μὲν ὅτι εἰς τοῦτο οὔτε ἡ καλλονὴ της οὔτε ὁ ἔρωσ συνετέλεσαν, ἀλλ' αἰσάσαντα χιλιάδες τῆς προικὸς της ἀλλὰ τί νὰ γείνη; ὅταν τις εἶνε τριάκοντα τεσσάρων ἐτῶν καὶ ἄσχημος, πρέπει νὰ εἶνε κάπως ὀλιγαρκῆς ὡς πρὸς τὴν εὐτυχίαν.

Ἡ μικρότερα ἀδελφή, ἡ Ἑλένη, εἶν' εὐτυχῆς, καὶ τὸ μαρτυρεῖ ἡ φλόξ τοῦ βλέμματός, τὸ προδιδόμενον ἐπὶ τῶν χειλέων μειδιάμα, καὶ ἡ ἀνέκφραστος ἐκείνη χαρίεσσα γοργότης, ἣν παρέχει ἡ εὐτυχία εἰς ἄβρον ἰδίως σῶμα· εἶνε εὐτυχῆς· ἀλλὰ πόσον δυστυχεῖς εἶνε ἐπίστε αἱ μικρότεραι ἀδελφαί! μεταξύ αὐτῶν καὶ τοῦ μέλλοντος ἐπιπροσθεῖ τι ἀνυπέβλητον· τείνουσι πρὸς τοὺς πόθους των τοὺς βραχίονάς των καὶ συναντῶσι τὸ σῶμα τῆς μεγαλειτέρας ἀδελφῆς πρὸ πάντων ὅτε ἡ μήτηρ, ὡς ἡ ἰδικὴ της, ἡ τηροῦσα αὐστηρῶς τὰ ἠπειρωτικὰ ἔθιμα, δὲν ἐνόησε νὰ ὑπανδρέσῃ τὰς θυγατέρας της ἄλλως ἢ καθ' ἣν τάξιν ἐγεννήθησαν. Καὶ αὕτη ἡ δροσερά της καλλονὴ, δι' ἣν θὰ ἐνηδρύνετο πᾶσα μήτηρ, τῇ καταλογίζετο ἀσύγνωστον σφάλμα ὡς σκληρῶς ἀδικούσα τὴν μεμαραμμένην μορφήν καὶ τὸ ἰσχνόν καὶ ἀνευ εὐδιαγράπτου στήθους σῶμα τῆς μεγάλης.

— Δὲν θέλω νὰ πολυβγαίνης ἐξω μαζὺ μετὰ τὴν Σοφίαν, τῆς ἔλεγε συχνὰ ἡ μήτηρ της, μελετήσασα τὴν ἐντύπωσιν, ἣν ἀπετέλουν ἐγγὺς ἀλλήλων αἱ ἀδελφαί. Ὅτε δ' ἐπρόκειτο νὰ δεχθῶσιν εἰς ἐσπερίδα φιλικὰς οικογενείας, ἐναῖς καὶ νεοί:

— Κύττα νὰ μὴ βάλῃς κανένα τρελλοφόρεμα· ἐμορφαιὶς δὲν μοῦ χρειάζονται· δὲν σ' ἔχω γιὰ παντρεῖά.

Καὶ τὴν ἔστειλεν εἰς τὴν σκιάν· καὶ ὅμως ἡ ταλαίπωρος κεκλιμένη ῥάχις τῆς ἀδελφῆς της ἐνεποίει τόσον θλιβεράν ἐντύπωσιν εἰς τὸ φῶς ἐκτεθειμένη!...